

Έπαινος για τον Emilio Crespo

Θεσσαλονίκη, 1η Ιουνίου 2017

Γεώργιος Κ. Γιαννάκης, καθηγητής γλωσσολογίας ΑΠΘ

Κυρία Αναπληρώτρια Πρύτανη,
Κύριε Κοσμήτορα της Φιλοσοφικής Σχολής,
Κύριε Πρόεδρε του Τμήματος Φιλολογίας,
Κυρίες και κύριοι συνάδελφοι,
Αγαπητοί φοιτητές,
Κυρίες και Κύριοι,

Τιμούμε στη σημερινή εκδήλωση ένα επίλεκτο μέλος της διεθνούς επιστημονικής κοινότητας που έχει τιμήσει με το παραπάνω και επάξια την αποστολή του ως μελετητής της ελληνικής γλώσσας και φιλολογίας. Είναι για μένα μεγάλη τιμή να μιλήσω ενώπιόν σας για το έργο ενός τόσο μεγάλου ελληνιστή όπως είναι ο σημερινός τιμώμενος. Θα προσπαθήσω με τις ταπεινές μου δυνάμεις να ανταποκριθώ σε αυτό το καθήκον.

1

Ο κ. Emilio Crespo γεννήθηκε στη Μαδρίτη όπου, μετά την ολοκλήρωση των εγκύκλιων σπουδών του, εγγράφηκε στη Φιλοσοφική Σχολή του Πανεπιστημίου Complutense, ακολουθώντας την ειδίκευση της Κλασικής Φιλολογίας και αποφοίτησε το 1973 με τον τίτλο του M.Phil. Εκεί είχε την ευκαιρία να παρακολουθήσει μαθήματα γνωστών κλασικών φιλολόγων, όπως είναι οι ελληνιστές Ruirépez, Adrados, Gil, Lasso de la Vega και οι λατινιστές Ruiz de Elvira, Mariner, Rubio, Pariente και πολλοί άλλοι. Το 1976 αναγορεύθηκε διδάκτωρ της Φιλοσοφίας στο Πανεπιστήμιο Complutense, ενώ το 1982 εντάχθηκε στο διδακτικό προσωπικό του Αυτόνομου Πανεπιστημίου της Μαδρίτης, στο οποίο υπηρετεί έως σήμερα ως Τακτικός Καθηγητής της Ελληνικής Φιλολογίας & Γλωσσολογίας. Υπηρέτησε επίσης ως βοηθός στο Πανεπιστήμιο Complutense και ως λέκτορας στο Ανοιχτό Πανεπιστήμιο της Ισπανίας, ενώ διετέλεσε Επισκέπτης Καθηγητής στο Πανεπιστήμιο της Οξφόρδης (όπου υπήρξε και Εταίρος στο Κολλέγιο Wolfson), στο Εθνικό Αυτόνομο Πανεπιστήμιο του Μεξικού, καθώς και στο Ομοσπονδιακό Πανεπιστήμιο της Παρανά στην Κουριτίμπα της Βραζιλίας. Έχει προσκληθεί για διαλέξεις και σεμινάρια σε πανεπιστημιακά ιδρύματα και ερευνητικά κέντρα σε 13 χώρες, μεταξύ αυτών και στο Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης (τουλάχιστον 4 φορές).

Υπηρέτησε σε διάφορες διοικητικές θέσεις και επιστημονικές επιτροπές, τόσο στο τμήμα του όσο και στην κεντρική διοίκηση στο Αυτόνομο Πανεπιστήμιο της Μαδρίτης, όπως είναι: Αντιπρύτανης, Πρόεδρος του Τμήματος της Κλασικής Φιλολογίας, συντονιστής του προγράμματος σπουδών για τις επιστήμες και τις γλώσσες της αρχαιότητας, Πρόεδρος της Επιτροπής του Προγράμματος Μεταπτυχιακών Σπουδών και εκπρόσωπος της Πρυτανείας στην επιτροπή επιλογής των φοιτητών. Έχει εποπτεύσει επτά διδακτορικές διατριβές και μεγάλο αριθμό μεταπτυχιακών διατριβών, ενώ έχει συμμετάσχει σε μεγάλο αριθμό συμβουλευτικών διδακτορικών επιτροπών στην Ισπανία και το εξωτερικό. Διετέλεσε πρόεδρος ή μέλος της οργανωτικής επιτροπής πέντε διεθνών συνεδρίων, δύο από τα οποία πραγματοποιήθηκαν στη Θεσσαλονίκη (2012 και 2015 για τις αρχαίες ελληνικές διαλέκτους).

Είναι μέλος πολλών επιστημονικών εταιριών, μεταξύ αυτών της “Commission scientifique de la Fondation Hardt pour l'étude de l'Antiquité classique”, Πρόεδρος του Ιδρύματος Κλασικών Σπουδών Pastor της Μαδρίτης, στο οποίο είχε υπηρετήσει παλιότερα ως Γραμματέας και ως απλό Μέλος, ήταν Αντιπρόεδρος της Εταιρίας Κλασικών Σπουδών της Ισπανίας, Αντιπρόεδρος του παραρτήματος της Μαδρίτης της ίδιας Εταιρίας, υπήρξε μέλος της Επιτροπής Εμπειρογνομόνων της Ευρωπαϊκής Ένωσης για την αξιολόγηση των τίτλων σπουδών της Φιλοσοφικής Σχολής του Πανεπιστημίου της Ρίγας της Λετονίας, μέλος της Επιστημονικής Επιτροπής πολλών περιοδικών, εκδοτικών οίκων και άλλων οργανισμών στην Ισπανία και σε άλλες χώρες, ενώ έχει διατελέσει αξιολογητής για πολλές επιστημονικές σειρές και περιοδικά, καθώς και για την αξιολόγηση ερευνητικών προτάσεων στην Ισπανία και διεθνώς. Έχει, επίσης, διευθύνει με μεγάλη επιτυχία μια σειρά από ανταγωνιστικά επιστημονικά έργα στην Ισπανία και σε ευρωπαϊκό επίπεδο, ενώ από το 2016 (ως επιστημονικός υπεύθυνος της ερευνητικής ομάδας της Μαδρίτης) διευθύνει ένα έργο για τη μελέτη των σχέσεων ανάμεσα στις γλώσσες και τις διαλέκτους στη βόρεια Ελλάδα κατά την αρχαιότητα, ένα ευρωπαϊκό ερευνητικό πρόγραμμα με τη συμμετοχή πέντε Πανεπιστημίων από τέσσερις ευρωπαϊκές χώρες με θέμα τη μελέτη της πολυγλωσσίας και των μειονοτικών γλωσσών στην αρχαία Ευρώπη υπό τον γενικό συντονισμό του καθηγητή Albio Cesare Cassio από το Πανεπιστήμιο “Sapienza” της Ρώμης.

2

Το επιστημονικό έργο του καθηγητή Crespo πλησιάζει τους 200 τίτλους, ανάμεσά τους 21 βιβλία (μονογραφίες, επιμέλειες και εκδόσεις με σχολιασμό και μετάφραση κειμένων της αρχαίας ελληνικής γραμματείας), επιστημονικά άρθρα, κεφάλαια βιβλίων, συμβολές σε συλλογικούς τόμους και πρακτικά συνεδρίων και βιβλιοκρισίες. Τα έργα του αφορούν την αρχαία ελληνική γλώσσα και φιλολογία, με ιδιαίτερη βαρύτητα στη μελέτη των διαλέκτων, τη

σύνταξη και σημασιολογία, τη χρήση και λειτουργία των μορίων και των επιρρηματικών στοιχείων της αρχαίας ελληνικής, την ιστορική και συγκριτική γλωσσολογία και τη μελέτη των κειμένων της ελληνικής αρχαιότητας.

Ο Emilio Crespo ανήκει στην πιο σημαντική σχολή ελληνικής φιλολογίας και γλωσσολογίας στην Ισπανία που είχε εγκαινιαστεί από τον περίφημο ελληνιστή Martín Ruípérez. Πρόκειται για το πρότυπο της λειτουργικής γλωσσολογίας η οποία έχει να επιδείξει σημαντικά έργα κυρίως στον χώρο της φωνολογίας, της σημασίας και της σύνταξης. Αυτό το θεωρητικό και μεθοδολογικό πλαίσιο χαρακτηρίζει εν πολλοίς και το έργο του Emilio Crespo.

Στη συνέχεια θα επιχειρήσουμε να σκιαγραφήσουμε αυτό το έργο, μέσα από το οποίο αναδεικνύεται η πολύπλευρη και εξαιρετικά σημαντική προσφορά του σημερινού τιμωμένου στη μελέτη της ελληνικής φιλολογίας και γλώσσας, γενικότερα στα ελληνικά γράμματα.

A. Η γλώσσα του έπους

Το ταξίδι του καθ. Crespo στην ελληνική φιλολογία και γλωσσολογία ξεκίνησε με τη διδακτορική του διατριβή για τη γλώσσα του Ομήρου υπό τον τίτλο *Elementos antiguos y modernos en la prosodia homérica*, η οποία συντάχθηκε υπό την καθοδήγηση του μεγάλου ελληνιστή Martín Ruípérez. Αυτή η διατριβή ολοκληρώθηκε το 1976 και εκδόθηκε ως μονογραφία ένα χρόνο αργότερα (το 1977) στη σειρά *Suplementos a Minos*, έκδοση του Πανεπιστημίου της Σαλαμάνκα. Σε αυτό το έργο ο Crespo κινείται μέσα σε ένα γενικότερο μεθοδολογικό και επιστημολογικό πλαίσιο για τις ομηρικές σπουδές και τη γλώσσα του έπους που είχε καθιερωθεί από τον Αμερικανό κλασικό φιλόλογο και γλωσσολόγο William Wyatt, σύμφωνα με το οποίο στη γλώσσα του Ομήρου αντανακλώνται σε πρωτοτυπικό επίπεδο πολλά αρχαϊκά στοιχεία τα οποία ήταν κανονικά στοιχεία της γλώσσας σε μια προγενέστερη περίοδο αλλά έχουν πλέον υποχωρήσει από την κοινή χρήση και παραμένουν μόνον ως υπολείμματα μιας προγενέστερης γλωσσικής κατάστασης, ενώ κατά το πρότυπο αυτών των στοιχείων κτίζονται ορισμένες φορές νεότερα αλλά αρχαίζοντα γλωσσικά στοιχεία. Αυτό δημιουργεί μια επιφανειακή ανωμαλία στους προσωδιακούς κανόνες του έπους, στις οποίες ο Crespo προσφέρει αποτελεσματικές λύσεις στο παραπάνω βιβλίο, το οποίο έχει γίνει έργο αναφοράς στις ομηρικές σπουδές.

Παρόμοια είναι η προσέγγιση και η μεθοδολογία και σε ένα άλλο έργο (*Homérica. Estudios lingüísticos*, Μαδρίτη 1992), το οποίο αποτελεί πόνημα συνεργασίας με άλλους συναδέλφους του Crespo και στο οποίο συζητούνται διάφορα προβλήματα που αφορούν τη γλώσσα της ομηρικής διαλέκτου, όπως είναι ετυμολογικά και ιστορικά, μορφολογικά και συντακτικά θέματα. Και σε αυτό το έργο η μέθοδος διατυπώνεται με σαφήνεια και οι λύσεις που προσφέρονται αποτελούν σημαντικές συμβολές στους επιμέρους κλάδους της

γλώσσας του πρώιμου ελληνικού έπους. Η γλώσσα του έπους δεν έπαψε να αποτελεί ενδιαφέρον πεδίο έρευνας για τον Crespo, όπως προκύπτει από μεγάλο αριθμό μικρότερων μελετών καθ' όλη την επιστημονική του διαδρομή από τα πρώιμα έργα έως και σήμερα.

B. Σύνταξη και σημασιολογία

Στο πεδίο της σύνταξης και της μορφοσύνταξης της ελληνικής γλώσσας έχει να επιδείξει πλούσιο και αξιόλογο έργο ο Emilio Crespo, με μία μονογραφία, δύο συλλογικούς τόμους και μεγάλο αριθμό μικρότερων μελετών. Το πιο χαρακτηριστικό, ίσως, παράδειγμα αυτής της προσπάθειας είναι η μονογραφία *Sintaxis del Griego Clásico* (σε συνεργασία με τις Luz Contí και Helena Maqueira). Σε αυτό το έργο, αξιοποιείται παραγωγικά το οπλοστάσιο που προσφέρουν διάφορες θεωρητικές κατακτήσεις στη συντακτική ανάλυση, τόσο παραδοσιακές όσο και νεότερες, όπως είναι ο συνδυασμός μιας περιγραφικής προσέγγισης κατά το λειτουργικό πρότυπο, τη γνωστική γλωσσολογία και τον δομισμό, προκειμένου να παρουσιαστεί ένα πιο ισορροπημένο σύστημα ερμηνείας της συντακτικής οργάνωσης της ΑΕ. Όλοι αυτοί οι συνδυασμοί γίνονται με εξαιρετική επιδεξιότητα και ικανότητα εκ μέρους των συγγραφέων, προσφέροντας ένα μοναδικό και πολλαπλώς χρήσιμο έργο για την ελληνική γλώσσα. Τα χαρίσματα που συναντούμε γενικά στο έργο του Crespo είναι πρόδηλα και σε τούτο το ιδιαίτερα δύσκολο έργο για τη σύνταξη της ελληνικής γλώσσας: σαφήνεια στη μέθοδο και ενάργεια στη συζήτηση/ανάλυση, καλή και μεθοδική οργάνωση του υλικού, πρωτοτυπία στην προσέγγιση και τις προτεινόμενες λύσεις. Είναι τέτοιες αρετές που τελικά κάνουν το έργο σημαντικό και χρήσιμο στη μελέτη της ελληνικής γλώσσας και την κατανόηση των κειμένων της ελληνικής αρχαιότητας.

Εξίσου σημαντικό αλλά με ευρύτερα ενδιαφέροντα για τη σύνταξη πολλών άλλων ινδοευρωπαϊκών γλωσσών, μεταξύ αυτών και της ελληνικής, είναι και ένα άλλο έργο την έκδοση του οποίου έχει συνεπιμεληθεί ο κ. Crespo, με τίτλο *Berthold Delbrück y la sintaxis indoeuropea hoy* (Μαδρίτη & Βισμπάντεν 1997). Εάν, μάλιστα, αναλογιστούμε τις ιδιαίτερες δυσκολίες που αντιμετωπίζει η μελέτη της διαχρονικής και συγκριτικής σύνταξης λόγω των ποικίλων δυσχερειών στον εντοπισμό συντακτικών δομών και σχημάτων του πολύ μακρινού παρελθόντος των γλωσσών, και λαμβάνοντας υπόψη το γεγονός ότι στον ξεχωριστό αυτό ερευνητικό τομέα υπάρχουν πολύ λίγα τέτοια έργα, αντιλαμβανόμαστε την πρόσθετη σημασία και αξία που προσλαμβάνει το συγκεκριμένο έργο. Πρόκειται για έργο θεμελιώδους σημασίας για τη μελέτη της σύνταξης των παλαιών γλωσσών της ινδοευρωπαϊκής γλωσσικής οικογένειας. Όπως έγραψε κάποιος κριτικός για το έργο, «Οφείλουμε να συγχαρούμε τους επιμελητές που μας παραδίδουν ένα σημαντικό έργο το οποίο φαίνεται ότι θα αποτελέσει ένα χρήσιμο εγχειρίδιο δίπλα σε εκείνο του Delbrück (διευκρινίζοντας στο σημείο αυτό ότι ο

Delbrück είναι ο σημαντικότερος μελετητής της σύνταξης των αρχαίων ΙΕ γλωσσών), προσφέροντας μια εντυπωσιακή ποικιλία μελετών για τις διάφορες γλώσσες και για την ίδια τη μητρική πρωτογλώσσα, έργο το οποίο θα οδηγήσει στην αναζήτηση μιας απάντησης στο ερώτημα για το τι ακριβώς σημαίνει ο όρος «σύνταξη της Ινδοευρωπαϊκής» και πώς πρέπει να προσεγγιστεί το όλο ζήτημα» (Penney, *Kratylos* 45, 2000, 29). Απλώς συμπληρώνουμε εμείς ότι για πολλούς λόγους η ελληνική γλώσσα καταλαμβάνει κεντρική θέση στις μελέτες αυτού του τύπου, και εξαιτίας της αρχαιότητας των γραπτών της μαρτυριών, και εξαιτίας του όγκου αυτών των μαρτυριών αλλά και λόγω των εν γένει αρχαϊκών χαρακτηριστικών της ελληνικής γλώσσας. Χαρακτηριστική είναι η συμβολή του Emilio Crespo για τη χρήση των εγκλίσεων, ένα αγαπημένο θέμα της έρευνάς του, από ό,τι φαίνεται. Τόσο στη μελέτη αυτή όσο και στις υπόλοιπες που ασχολούνται με τις εγκλίσεις (και συναφείς έννοιες), ο Crespo προχωρεί σε μια σχολαστική και λεπτομερή σε βάθος ανάλυση αυτών των γραμματικών εννοιών και κατηγοριών, πάντοτε βλέποντας τη λεπτομέρεια στο ευρύτερο πλαίσιο του κειμενικού συνόλου, του γραμματειακού είδους ή/και του διαφορετικού κάθε φορά συγγραφέα, γεγονός που απαιτεί βαθιά γνώση της γλώσσας, των κειμένων και των ιδιαιτεροτήτων τους, κάτι που ο Crespo διαθέτει με το παραπάνω.

Στον χώρο της σύνταξης ανήκει και ένα άλλο συλλογικό έργο στην επιμέλεια του οποίου έχει συμμετοχή ο τιμώμενος. Πρόκειται για τον τόμο *Word Classes and Related Topics in Ancient Greek* (Λουβέν 2006). Ο συγκεκριμένος τόμος αποτελεί προϊόν ειδικού συνεδρίου που διεξήχθη στη Μαδρίτη το 2003 και μελέτησε ένα ξεχωριστό θέμα της σύνταξης, τον προσδιορισμό του ρόλου των διαφόρων λεξικών κατηγοριών στη συντακτική οργάνωση της αρχαίας ελληνικής, μια εξαιρετικά σημαντική συλλογή μελετών για το θέμα. Θα προσθέσω ένα σύντομο σχόλιο για το κείμενο της εισαγωγής που συνέταξε ο Emilio Crespo (μαζί με τους συνεπιμελητές του). Στο κείμενο αυτό τίθενται ορισμένες θεωρητικές και μεθοδολογικές αρχές σύμφωνα με τις οποίες ταξινομούνται οι συντακτικοί ρόλοι (δηλαδή η λειτουργία) των επιμέρους λεξικών στοιχείων στη συντακτική οργάνωση της γλώσσας. Τα κριτήρια αυτά είναι τόσο τυπικά (δηλ. φωνολογικά και μορφολογικά) όσο και λειτουργικά (δηλ. σημασιολογικά), κάτι που διευκολύνει την περαιτέρω εξέταση των συντακτικών ρόλων στη γλώσσα με σαφήνεια και ακρίβεια. Το παράδειγμα του καθορισμού των κριτηρίων όπως προσδιορίστηκαν από τους συντάκτες του κειμένου αναδεικνύεται σε σημαντικό μεθοδολογικό εργαλείο και έχει γίνει ευρύτερα αποδεκτό από τους ειδικούς που εργάζονται στον χώρο της σύνταξης της αρχαίας ελληνικής. Κάποιος κριτικός μάλιστα γράφει σχετικά στην κατακλείδα της συζήτησής του: «...το έργο μάς προσφέρει μια εξαιρετική επισκόπηση του επιπέδου και του εύρους της γλωσσολογίας της ελληνικής γλώσσας στην Ευρώπη» (Allan, *Kratylos* 54, 2009, 106).

Γ. Κοινωνιογλωσσολογία και «γλωσσικές πολιτικές»

Όπως συχνά τονίζει ο ίδιος ο Emilio Crespo σε κάθε ευκαιρία, έχει κληρονομήσει από τους δασκάλους του την τάση να αναζητεί στις μελέτες του λειτουργικά και πραγματολογικά κριτήρια της γλώσσας και των φαινομένων που ερευνά. Όμως η γλώσσα είναι μέρος του κοινωνικοϊστορικού και πολιτισμικού γίνεσθαι που την πλαισιώνει, συνεπώς ο ερευνητής πρέπει να λαμβάνει υπόψη του και αυτές τις παραμέτρους ως ερμηνευτικά εργαλεία, δηλαδή την εξωτερική ιστορία της γλώσσας. Αυτή η προσέγγιση είναι γνωστή ως «ιστορική κοινωνιογλωσσολογία», δηλαδή ο τρόπος που η γλώσσα παρακολουθεί και εκφράζει διαχρονικά τις αλλαγές στο κοινωνικό και ιστορικό περιβάλλον, οδηγούμενοι τελικά σε αυτό που αποκαλούμε «ιστορία της γλώσσας και των ομιλητών της». Αυτός ο χώρος είναι σχετικά καινούριος για την αρχαία ελληνική και ο Crespo έχει έναν ικανό αριθμό σημαντικών συμβολών σε αυτή την κατεύθυνση, ιδιαίτερα σημαντικών για την κατανόηση πολλών περιπτώσεων γλωσσικής ποικιλότητας στην αρχαία Ελλάδα, ιδιαίτερα στην Αττική.

Ένα άλλο θέμα που απασχόλησε τον Emilio Crespo από αρκετά νωρίς είναι η εφαρμογή των αρχών της ιστορικής γλωσσολογίας στην αρχαία ελληνική και ειδικότερα στη διαλεκτική ομάδα της αττικοϊωνικής. Σε αυτές τις μελέτες, οι οποίες όπως πάντοτε, στηρίζονται εκτός από το θεωρητικό υπόβαθρο και από πλούσια τεκμηρίωση με δεδομένα της γλώσσας, δίνονται καινοτόμες λύσεις σε μια σειρά από προβλήματα, μεταξύ των οποίων σημαντική θέση καταλαμβάνουν τα διαφορετικά στρώματα (ή κύματα, όπως σημειώνει ο ίδιος) ποσοτικής μετάθεσης ή οι φωνηεντικές συναιρέσεις της αττικής διαλέκτου πριν και μετά την εξαφάνιση του δίγαμμα, προσφέροντας έτσι πιο λογικές και οικονομικές, αλλά και ρεαλιστικές λύσεις σε ακανθώδη προβλήματα της φωνολογίας αυτών των διαλέκτων.

Δ. Ελληνική διαλεκτολογία

Μεγάλο μέρος της έρευνας του Emilio Crespo καταλαμβάνεται από τη μελέτη των διαλέκτων της αρχαίας ελληνικής. Η ενασχόληση του Crespo με την ελληνική διαλεκτολογία δεν είναι πρόσφατη αλλά είναι στενά συνυφασμένη τόσο με την εκπαίδευσή του όσο και με τα πρώτα επιστημονικά του ενδιαφέροντα. Εκτός από πληθώρα μικρότερων μελετών και συμβολών σε συνέδρια και συλλογικούς τόμους, έχει οργανώσει συνέδρια και επιστημονικά συμπόσια με θέμα την ελληνική διαλεκτολογία στην Ισπανία και στην Ελλάδα. Προϊόν αυτής της δραστηριότητας είναι και ο τόμος *Dialectologica Graeca*, με κείμενα από σχετικό συνέδριο που έλαβε χώρα στη Μαδρίτη το 1991 και που δημοσιεύθηκε δύο χρόνια αργότερα, το 1993 στη Μαδρίτη και τις εκδόσεις του Αυτόνομου Πανεπιστημίου.

Το 2012 και 2015 συμμετείχε ως μέλος της Οργανωτικής Επιτροπής και ως ομιλητής σε δύο σημαντικά συνέδρια στη Θεσσαλονίκη για τις αρχαίες

ελληνικές διαλέκτους υπό την αιγίδα του ΚΕΓ. Τα κείμενα αυτών των συνεδρίων συμπεριλαμβάνονται στον υπό έκδοση τόμο *Studies in Ancient Greek Dialects: From Central Greece to the Black Sea* από τις εκδόσεις Walter De Gruyter στο Βερολίνο στη σειρά Trends in Classics - Supplementary Volumes, και με τη συνεπιμέλεια του Emilio Crespo. Σε αυτό το έργο επιχειρείται μια χαρτογράφηση του γλωσσικού και διαλεκτικού χάρτη σε έναν λιγότερο μελετημένο χώρο της ελληνικής γλωσσολογίας, τις διαλέκτους της Κεντρικής και Βόρειας Ελλάδας έως την περιοχή της Μαύρης Θάλασσας, με πολλές πρωτότυπες και ιδιαίτερα σημαντικές εργασίες.

Σε παρόμοιο πνεύμα κινείται και η ερευνητική προσπάθεια, στην οποία αναφερθήκαμε και νωρίτερα, που ξεκίνησε πρόσφατα σε ένα συνεργατικό πλαίσιο πέντε ευρωπαϊκών πανεπιστημίων και πολλών ερευνητικών κέντρων και ινστιτούτων με στόχο να μελετηθεί η πολυγλωσσία στην αρχαία Ευρώπη. Ο τομέας που διευθύνει ο Emilio Crespo εκ μέρους του Πανεπιστημίου της Μαδρίτης είναι η μελέτη των γλωσσών και των διαλέκτων της Βόρειας Ελλάδας κατά την αρχαιότητα, στο οποίο συμμετέχουν και μέλη του πανεπιστημίου μας αλλά και άλλων ελληνικών πανεπιστημίων, καθώς και το ΚΕΓ ως συνεργαζόμενος ερευνητικός φορέας.

Σε αυτό το πλαίσιο, ιδιαίτερη μνεία πρέπει να γίνει στην ενασχόληση του Emilio Crespo με τη γλώσσα των αρχαίων Μακεδόνων. Σε αυτό το θέμα αφιερώνονται τρεις μελέτες, με τις οποίες τεκμηριώνεται ο χαρακτήρας της Μακεδονικής ως ελληνικής διαλέκτου με ορισμένα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά.

Σε μια πρώτη εργασία του 2011 ασχολείται με έξι ορφικά αποσπάσματα (OF 496 Bernabé) από τον ευρύτερο χώρο της Μακεδονίας και διαπιστώνει ότι προς το τέλος του 4ου π.Χ. αιώνα υπάρχει μια διαλεκτική ποικιλία η οποία ενδεχομένως αντανάκλα μια αντίστοιχη διαλεκτική ποικιλία που υπήρχε στην προφορική γλώσσα. Ο Crespo υποθέτει ότι αυτή η διαλεκτική ποικιλία οδήγησε στην υιοθέτηση της ουδέτερης κατά κάποιον τρόπο αττικής διαλέκτου ως επίσημης γλώσσας της διοίκησης του Μακεδονικού βασιλείου, κάτι που ίσως συνετέλεσε και στην τελική επικράτηση της Κοινής.

Στις άλλες δύο εργασίες επανέρχεται στη Μακεδονική με περισσότερες και πιο τεχνικές λεπτομέρειες. Αυτές οι δύο εργασίες είναι κατά κάποιον τρόπο συμπληρωματικές: Στην πρώτη μελέτη γίνεται μια γενική αποτίμηση των γλωσσών και των διαλέκτων που, άμεσα ή έμμεσα, μαρτυρούνται στο βασίλειο της αρχαίας Μακεδονίας σε γραπτά τεκμήρια που χρονολογούνται στον 5ο–4ο π.Χ. αιώνα. Στη δεύτερη μελέτη του ο Emilio Crespo επανέρχεται σε ένα γενικότερο επιχείρημα-πρόβλημα της φωνητικής αξίας ορισμένων συμφώνων της Μακεδονικής τα οποία έχουν γίνει αντικείμενο πολλών συζητήσεων και διαφόρων ερμηνειών κατά καιρούς και αποτελούν ένα από τα σημαντικότερα χαρακτηριστικά αυτής της διαλέκτου.

Χωρίς να σας κουράζω με τεχνικές λεπτομέρειες, το τελικό συμπέρασμα στο οποίο καταλήγει ο Crespo σε αυτές τις μελέτες είναι ότι η Μακεδονική αποτελεί διάλεκτο της αρχαίας ελληνικής η οποία σχετίζεται περισσότερο με τις βορειοδυτικές ελληνικές διαλέκτους του δωρικού τομέα, άποψη που τεκμηριώνεται περαιτέρω και από άλλες σχετικές μελέτες των τελευταίων ετών. Δείγμα αυτής της προσφοράς του Emilio Crespo στη μελέτη της Μακεδονικής θα έχουμε την ευκαιρία να ακούσουμε στην ομιλία του αμέσως μετά.

Είχα την καλή τύχη να συνεργαστώ με τον σημερινό μας τιμώμενο σε μια σειρά από ερευνητικές προσπάθειες και να γνωρίσω από κοντά τον άνθρωπο και επιστήμονα Emilio Crespo. Όταν το 2009 μου ζητήθηκε από τον εκδοτικό οίκο E. J. Brill να αναλάβω την έκδοση ενός σημαντικού έργου για την ελληνική γλώσσα, την *Εγκυκλοπαίδεια της Αρχαίας Ελληνικής Γλώσσας και Γλωσσολογίας*, τον πρώτο ειδικό που σκέφθηκα για τη στελέχωση της ομάδας επιμέλειας ήταν ο Emilio Crespo, μια επιλογή που αποδείχθηκε άκρως επιτυχής και πολύ παραγωγική: το συγκεκριμένο έργο ολοκληρώθηκε το 2014, αλλά εκτός από αυτό μας δόθηκε η δυνατότητα να συνεργαστούμε και σε μια σειρά από άλλες «δράσεις» (για να χρησιμοποιήσω έναν δημοφιλή σήμερα όρο), πάντοτε με επίκεντρο την ελληνική γλώσσα και φιλολογία. Από το 2010 και εξής ο Emilio Crespo έχει επισκεφθεί τη Θεσσαλονίκη τουλάχιστον τέσσερις φορές, πάντοτε για επιστημονικούς σκοπούς που αφορούν την ελληνική γλώσσα και γλωσσολογία, και έχει συμμετάσχει σε τρία συνέδρια εδώ στο Αριστοτέλειο με εισηγήσεις (στα δύο από αυτά ως μέλος της οργανωτής επιτροπής), ενώ συμμετέχει ανελλιπώς σε κρίσεις και αξιολογήσεις για την εξέλιξη μελών του Τμήματός μας. (Εδώ να προσθέσω ότι μόλις χθες είχε μία ακόμη συμμετοχή σε μια επιστημονική συνάντηση στο πανεπιστήμιό μας που οργανώσαμε για την ελληνική γλώσσα και γλωσσολογία με ένα θέμα με εξαιρετικό ενδιαφέρον και αφορά τα ελληνικά κάποιου οικονομικού υπαλλήλου (φοροεισπράκτορα) από τη Φιλαδέλφεια της Αιγύπτου κατά τον 1ο μ.Χ. αιώνα.)

Ε. Άλλα:

Η ιστορία των ιδεών, ιδιαίτερα σε σχέση με την ιστορία της κλασικής φιλολογίας, είναι ένα πεδίο στο οποίο έχει σημαντική συμβολή ο Emilio Crespo. Χαρακτηριστική είναι η περίπτωση ενός συλλογικού τόμου που εκδόθηκε πριν από έναν μήνα περίπου και που συνεπιμελήθηκε ο Emilio Crespo (*La idea de lo clásico*, Μαδρίτη 2017) και περιλαμβάνει την επεξεργασμένη μορφή κειμένων που παρουσιάστηκαν σε δύο επιστημονικές συναντήσεις υπό την αιγίδα του Ιδρύματος Κλασικών Σπουδών Pastor στη Μαδρίτη. Σε αυτά τα κείμενα αναλύεται ένα θέμα που σχετίζεται με την έννοια του «κλασικού» στην ελληνορωμαϊκή παράδοση, καθώς και σε άλλους

συναφείς τομείς, όπως είναι οι καλές τέχνες, η φιλοσοφία, τα μαθηματικά, η οικονομία κτλ., ενώ σε ξεχωριστά κεφάλαια παρουσιάζεται η επίδραση που είχε η έννοια αυτή στις παραδόσεις άλλων πολιτισμών και χωρών από την Ανατολή έως τη Δύση (Ινδία, Αραβικό κόσμο, Φιλιππίνες, Βόρειο Αμερική, Γερμανία, Ιταλία, Ισπανία και Κίνα). Ο ίδιος ο Crespo (πέρα από την επιμέλεια του τόμου) στέκεται στην έννοια του «κλασικού», όπως εξελίχθηκε από το επίθετο *classicus* της λατινικής και τις πρόδρομες ιδέες κατά την ελληνοιστική περίοδο με τους όρους *οί έγκριθέντες* και *οί πραττόμενοι*, οι οποίοι χρησιμοποιούνται προκειμένου να γίνει αναφορά στους συγγραφείς. Οι μελέτες του τόμου διακρίνονται για την ευρυμάθεια και την πληρότητα στην κάλυψη ενός σημαντικού ζητήματος που έχει να κάνει τόσο με την ίδια την ιδέα του «κλασικού» όσο και με την πρόσληψή της σε νεότερες περιόδους και σε άλλες πτυχές της πολιτισμικής και πνευματικής ζωής του σύγχρονου ανθρώπου και, υπό την έννοια αυτή, το βιβλίο αποτελεί ένα σημαντικό εργαλείο για τη μελέτη της ιστορίας των ιδεών.

Μεταφράσεις κειμένων ΑΕ στην ισπανική:

Μια σημαντική πλευρά της δραστηριότητας του Emilio Crespo είναι η μετάφραση στην ισπανική σημαντικών έργων της ελληνικής αρχαιότητας, ανάμεσα στα οποία συμπεριλαμβάνονται: τα *Αιθιοπικά* του Ηλιοδώρου, έξι *Βίοι Παράλληλοι* του Πλουτάρχου (η πρώτη μετάφραση αυτού του έργου στα ισπανικά από το 1830!), το *Συμπόσιο* και ο *Μενέξενος* του Πλάτωνα, το σύνολο των τραγωδιών του Αισχύλου, του Σοφοκλή και του Ευριπίδη, η *Κύρου Παιδεία* του Ξενοφώντα, και κυρίως η *Ιλιάδα* του Ομήρου, η οποία έχει γίνει η δόκιμη μετάφραση της Ιλιάδας στην ισπανική γλώσσα με ευρεία χρήση γενικά στον ισπανόφωνο κόσμο σε Ευρώπη και Λατινική Αμερική και αριθμεί περισσότερες από 20 επανεκδόσεις.

Άλλες δραστηριότητες:

Από το 2004 και εξής ο Emilio Crespo διευθύνει με μεγάλη επιτυχία από τη θέση του Προέδρου το Ίδρυμα Κλασικών Σπουδών *Pastor*, το οποίο ιδρύθηκε το 1954 και έχει να επιδείξει σημαντικότερο έργο στη μελέτη της ελληνορωμαϊκής αρχαιότητας, διαθέτει μια πλούσια βιβλιοθήκη όπου φυλάσσεται και ένας μεγάλος αριθμός παπύρων από την Αίγυπτο στην ελληνική και την κοπτική γλώσσα που χρονολογούνται μεταξύ 2ου και 7ου μ.Χ. αιώνα. Το ίδρυμα αυτό έχει και μια πλούσια εκδοτική δραστηριότητα, οργανώνει ειδικά σεμινάρια και συνέδρια, καθώς και σειρά μαθημάτων και άλλων εκδηλώσεων για την αρχαιότητα, ασκώντας μεγάλη επιρροή στην προώθηση των ελληνικών γραμμάτων όχι μόνο στη Μαδρίτη αλλά γενικότερα στην Ισπανία και αλλού. Από τον χώρο αυτό έχουν περάσει κατά καιρούς σημαντικές προσωπικότητες των ελληνικών γραμμάτων, όπως ο John Chadwick, ο Μανόλης Ανδρόνικος, ο Wolfgang Schadewaldt, ο Σπυρίδων Μαρινάτος, ο Ramón Menéndez Pidal και πολλοί άλλοι.

ΣΤ. Διδασκαλία/φοιτητές:

Σύμφωνα με μαρτυρίες φοιτητών ή πρώην φοιτητών του, ο Emilio Crespo είναι ένας υποδειγματικός δάσκαλος: συστηματικός, μεθοδικός, πάντοτε προσεκτικός και με ευαισθησία στις δυνατότητες και την προσωπικότητα του φοιτητή, προσηνής και διαθέσιμος να αφιερώσει χρόνο και ενέργεια προς όφελος των φοιτητών του και να απαντήσει στα ερωτήματα και τις απορίες τους, απαιτητικός και δίκαιος, πάντοτε επιδιώκει την αιτιολόγηση και τεκμηρίωση των πορισμάτων με κειμενικά, ιστορικά και γλωσσικά δεδομένα, ευρηματικός, πρωτοπόρος και με πρωτότυπες ιδέες και λύσεις. (Ενδεικτικά αναφέρω ότι ανάμεσα στις διδακτορικές διατριβές, έχει διευθύνει και μία για τον «δημοσιογραφικό λόγο στην αρχαία Ελλάδα», μάλιστα η συγγραφέας αυτής της έρευνας είναι σήμερα ανάμεσά μας θέλοντας έτσι να τιμήσει με την παρουσία της τον δάσκαλό της, ενδεικτικό και αυτό ενός άλλου, σπάνιου ήθους στη σχέση δασκάλου-μαθητή· δεν είναι, βέβαια, ο μοναδικός μαθητής του Crespo που είναι παρών εδώ σήμερα--έχουμε συνολικά τρεις τέτοιες παρουσίες, όλοι τους έχουν να πουν τα καλύτερα για τον άνθρωπο, τον δάσκαλο και τον συνάδελφο Emilio Crespo).

3

Ζ. Συμπέρασμα:

Σε μια επίσκεψή μου στο Πανεπιστήμιο της Μαδρίτης τον Δεκέμβριο του 2014 ρώτησα τον Emilio Crespo για τον αριθμό των γλωσσολόγων που είναι στο Τμήμα του και η απάντησή του ήταν: «Οι περισσότεροι συνάδελφοι του Τμήματος είναι φιλόλογοι και γλωσσολόγοι μαζί», μια εντυπωσιακή διαπίστωση για μένα, αλλά πολύ ευχάριστη και τόσο αληθινή. Στο ίδιο πνεύμα κινείται και ο Emilio Crespo: είναι ταυτόχρονα φιλόλογος και γλωσσολόγος, θα λέγαμε «γλωσσοφιλόλογος», με βαθιά γνώση των κειμένων της ελληνικής αρχαιότητας και παράλληλα βαθιά γνώση των προβλημάτων της γλωσσολογίας της αρχαίας ελληνικής σε όλο της το εύρος, τα γραμματικά είδη, τις διαλέκτους και τις επιμέρους ποικιλίες της γλώσσας από τα μυκηναϊκά κείμενα έως την ύστερη αρχαιότητα (ίσως και αργότερα). Σε κάποια άλλη ευκαιρία, ο Emilio Crespo, μιλώντας με πολύ σεβασμό και ευαισθησία για τους δασκάλους του, μου επεσήμανε ότι αυτή την προσέγγιση την κληρονόμησε από τους δασκάλους του, οι οποίοι ήταν «φιλόλογοι και έτσι μέσα στα ενδιαφέροντά τους ήταν η γλώσσα, η γραμματική και η λογοτεχνία, δίπλα στη μετάφραση, έκδοση και επεξεργασία των κλασικών κειμένων. Ιδιαίτερα όσοι κινούνταν στον χώρο της γλωσσολογίας, ακολουθούσαν το παράδειγμα της ιστορικής και συγκριτικής γλωσσολογίας με διάφορες παραλλαγές της δομικής θεωρίας της Σχολής της Πράγας». Ένα άλλο χαρακτηριστικό πολλών μελών ΔΕΠ του Τμήματος Κλασικής Φιλολογίας του Πανεπιστημίου της Μαδρίτης είναι η ελληνομάθειά τους όχι μόνο στην αρχαία ελληνική αλλά και στη νέα ελληνική (γεγονός που καταμαρτυρείται και από πολλούς από τους εκλεκτούς μας επισκέπτες σήμερα εδώ). Μάλιστα στο

Τμήμα λειτουργεί για δύο δεκαετίες και πρόγραμμα νέας ελληνικής γλώσσας, λογοτεχνίας και πολιτισμού, στην έναρξη και στήριξη του οποίου η πρωτοβουλία του Emilio Crespo υπήρξε καταλυτική.

Το «εργαστήριο» του ιστορικού γλωσσολόγου, κατά κανόνα, περιλαμβάνει κείμενα, λεξικά κάθε τύπου, γραμματικές, συλλογές επιγραφών, και έναν τεράστιο όγκο δευτερογενούς υλικού και βιβλιογραφίας. Συχνά ο ιστορικός γλωσσολόγος αφορμάται από κάποια ίχνη με τα οποία προσπαθεί να ιχνηλατήσει την πιθανή πορεία που ακολούθησαν τα πράγματα μέσα στον χρόνο, αλλά αναστρέφοντας τρόπον τινά την κατεύθυνση και αναδρομώντας αυτή την πορεία προς τα πίσω. Πολλές φορές η προσπάθεια απολήγει στην ανασύνθεση της εικόνας του παρελθόντος (σε μεγαλύτερο ή μικρότερο βαθμό μιας πλήρους, συνήθως όμως μιας ημιτελούς εικόνας), σε βαθμό όμως που επιτρέπεται να εξαχθούν πορίσματα ή άλλες φορές να διατυπωθούν υποθέσεις για το πώς ήταν τα γλωσσικά πράγματα στο πολύ μακρινό παρελθόν. Η διαδικασία είναι εκείνη του ντετέκτιβ ή του αρχαιολόγου, του ιστορικού ή του παλαιοντολόγου, του «παλαιοεπιστήμονα» τέλος πάντων που αναζητεί την αλήθεια πολύ πίσω μέσα στην αχλύ του χρόνου. Από αυτόν τον κανόνα δεν εξαιρείται ο Emilio Crespo, είναι λίγο ως πολύ όλα τα παραπάνω.

Το πλούσιο και πολυσχιδές έργο του τιμωμένου είναι αδύνατο να καλυφθεί σε μια εκ των πραγμάτων επιλεκτική αναφορά μόνο σε ορισμένους καίριους τομείς της προσφοράς του. Θα μπορούσαμε να κωδικοποιήσουμε αυτή την προσφορά στα ακόλουθα σημεία:

(α) τη διατύπωση για πρώτη φορά ενός ολοκληρωμένου καταλόγου των σημασιολογικών ρόλων στη συντακτική και σημασιολογική οργάνωση της ΑΕ, με πληθώρα επιμέρους μελετών σε ειδικά θέματα σε αυτό τον χώρο.

(β) τις μελέτες του στον χώρο των εγκλίσεων της ΑΕ.

(γ) την ανάδειξη της σημασίας των συνδέσμων και επιρρηματικών μορίων στη συντακτική οργάνωση της ΑΕ και στη δήλωση της σημασίας.

(δ) τη συστηματική μελέτη της πραγματολογίας της ΑΕ και των πραγματολογικών δεικτών: εκτός από τύπος και κατάλογοι λεξικών λημμάτων, η γλώσσα είναι δυναμικό κομμάτι της κοινωνίας και του κοινωνικού και ιστορικού γίνεσθαι, όψεις που αποτελούν σημαντικές πτυχές ή, πιο σωστά, μεθοδολογικές και επιστημολογικές αρχές πρώτης επιλογής για τον καθ. Crespo.

(ε) την πλούσια συμβολή με πρωτότυπες λύσεις σε ζητήματα που αφορούν την ΑΕ διαλεκτολογία, τις σχέσεις των διαλέκτων, με ιδιαίτερη μνεία τον χαρακτήρα, τη θέση και τις σχέσεις της Μακεδονικής στους κόλπους της ΑΕ διαλεκτολογίας.

(στ) τη στήριξη και ενίσχυση των ελληνικών σπουδών στην Ισπανία μέσα από πολλές πρωτοβουλίες.

Κυρίες και Κύριοι,

Ο καθηγητής Emilio Crespo αποτελεί έναν από τους επιφανέστερους μελετητές της αρχαίας ελληνικής γλώσσας και γλωσσολογίας στην Ισπανία με διεθνή παρουσία και καταξίωση. Έχει να επιδείξει πλουσιότατο, σημαντικότατο και εξαιρετικά πρωτότυπο επιστημονικό έργο το οποίο συμβάλλει αποφασιστικά στην πρόοδο της μελέτης της ελληνικής αρχαιότητας. Είναι ένας από τους καλύτερους πρεσβευτές της ελληνικής γλώσσας σε διεθνές επίπεδο. Για μένα η γνωριμία και συνεργασία με τον Emilio Crespo υπήρξε σημαντική και γόνιμη, ενώ η φιλία που αναπτύχθηκε ανάμεσά μας είναι ακόμη πιο σημαντική και πολύτιμη. Τον ευχαριστώ γι' αυτό, τον συγχαίρω για την τιμή που του γίνεται σήμερα, που είναι και δική μου τιμή, και τον καλωσορίζω κι εγώ με τη σειρά μου στην ακαδημαϊκή μας κοινότητα.

Αγαπητέ φίλε Emilio,

Καλωσήρθες στην οικογένεια του Αριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης!

ΧΑΙΡΕ ΚΑΙ ΕΡΡΩΣΟ!
SALUDO Y VALE!

∞ – ∞